

Výroční zpráva Vojenského zpravodajství za rok 2020

Vojenské zpravodajství
Ministerstvo obrany
Praha 2021

ÚVODNÍ SLOVO ŘEDITELE VOJENSKÉHO ZPRAVODAJSTVÍ

Vážení čtenáři,

rok 2020 připravil České republice i celému světu nové zkoušky a výzvy. Také bezpečnostní komunita se musela přizpůsobit pandemické situaci a soustředit svou pozornost na aktuální rizikové jevy, neboť pouze jejich důkladné poznání může pomoci predikovat další vývoj a plně se připravit na výzvy globalizovaného světa, z nichž některým se věnuje i tato výroční zpráva.

V době převratných změn je společnost náchylnější k přijímání a šíření dezinformací či fake news, což výrazně snižuje její odolnost vůči různým snahám o manipulaci. Sílu těchto fenoménů umocňují i nová média umožňující cílené oslovení jak určitého segmentu společnosti, tak i nejširšího publika. To je zároveň zahlcováno obrovským množstvím informací, jejichž ověření lze provést jen důkladným zkoumáním. V dnešním světě kladoucím stále větší důraz na rychlost a okamžitou reakci však velká část příjemců mediálních sdělení nezbytnost tohoto kroku opomíjí a své úsudky často tvoří na základě zjednodušujících novinových titulků či zkreslujících statusů na sociálních sítích. Snahy čelit dezinformacím, fake news, hybridnímu působení a dalším souvisejícím jevům proto budou i nadále představovat důležitou součást bezpečnostní agendy.

S novými technologiemi souvisí i dynamický přenos nejrůznějších aspektů každodenního života do kybernetického prostoru, přičemž tento trend v loňském roce dále urychlila z epidemické situace vyplývající omezení sociálních interakcí. S narůstajícím významem kyberprostoru zároveň roste i důležitost jeho zabezpečení a nároky kladené na jeho ochranu.

Loňský rok však také prokázal, že jako společnost dokážeme spolupracovat, reagovat na nečekané výzvy, přizpůsobovat se jim a spoléhat jeden na druhého. Za Vojenské zpravodajství mohu říci, že právě tyto hodnoty ctíme a i do budoucna na nich budeme stavět, abychom mohli vždy s plným nasazením hájit zájmy České republiky a jejích občanů u nás i v zahraničí.

Věřím, že ve výroční zprávě naleznete zajímavé informace, které vám přiblíží nejen naši činnost, ale také bezpečnostní výzvy, na které je a bude třeba odpovídajícím způsobem reagovat.

S úctou

generálmajor Ing. Jan Beroun

OBSAH

Úvodní slovo ředitele Vojenského zpravodajství	1
Svět v roce 2020 a výzvy s tím spojené	3
Zdravotnické zpravodajství	4
Big data	6
Problematika propagandy a dezinformací	9
Důležité události mimo hlavní činnost	13

V průběhu roku 2020 se situace ve světě stala ještě více nestabilní a nepředvídatelnou. Pandemie virového onemocnění COVID-19 je naplněním hrozby o vysoké pravděpodobnosti, ale dosud podceňované i často zpochybňované. Její dopady odhalily vysokou míru zranitelnosti moderní globalizované civilizace a ukázala také rozdílnou úroveň připravenosti jednotlivých států na velké krize.

Slabiny většiny zemí, vycházející z nedostatečné dimenze rezerv, přílišné závislosti na dovozu kritických komodit a nedostatečných nástrojů efektivně ovlivnit produkci soukromého sektoru, ukázaly v přeneseném smyslu jejich limity i pro případné řešení budoucích krizí vojenského charakteru. Mezi významné atributy obranyschopnosti každé země patří, kromě vojenských schopností a sofistikovaného krizového řízení, i vůle a ochota jejích občanů snášet omezení práv a svobod, které by řešení potenciálního vojenského ohrožení sebou přinášelo. Zkušenosti ze zvládnutí pandemie přinesly nejen nové pohledy na schopnosti států čelit krizím, ale také poskytly potenciálním protivníkům cenné informace o strategických slabinách jejich rivalů.

Krize také napomohla akceleraci soupeření mezi mocnostmi. Lze konstatovat, že dosavadní průběh a dopady pandemie i to, jak ji zvládaly EU, USA, Čína a Rusko, výrazně ovlivní geopolitickou situaci ve světě v krátkodobém a minimálně i střednědobém horizontu.

Z hlediska globální politiky, ekonomiky a bezpečnosti mají zásadní význam rozhodnutí o dosažení dominance v technologické oblasti. Budoucí vývoj je stále více ovlivňován rozvojem technologických a inovačních kapacit, které mají potenciál radikálně změnit povahu vojenských aktivit. Jsou označovány jako Emerging & Disruptive Technologies (EDTs) a mohou významnou měrou ovlivnit obranyschopnost. Jedná se například o hypersonické zbraňové systémy, biotechnologie resp. technologie zlepšující a navyšující schopnosti člověka, případně nástroje autonomního řízení. Vojenské zpravodajství se v rámci EDTs zaměřuje zejména na vesmírné technologie, zobrazovací technologie, zpracování velkých objemů dat a pokročilou datovou analýzu. Optimálně s využitím takových nástrojů a postupů, které umožňuje nasazení umělé inteligence.

Právě umělá inteligence se stala nedílnou součástí života člověka, aniž by si to sám uvědomoval. Jde zejména o první stupeň specifické inteligence (Artificial Narrow Intelligence), která má přesně vymezený účel – např. v oblasti informatizace, komunikace, finančnictví, dopravě nebo zábavě. Dalším stupněm je všestranná umělá inteligence (Artificial General Intelligence), plně srovnatelná s lidskou: svou komplexností, schopností abstrakce, plánováním a učením se na základě získaných poznatků. Její vznik je možný vytvořením alternativy lidského mozku, případně jeho evolucí. Otevírá se tím ale potenciálně velmi nebezpečná cesta, kdy je zdokonalování systému a jeho funkcí ponecháno na umělé inteligenci samotné. Ta pak umožňuje komunikovat s lidmi, zvládat velké objemy dat, provádět podle zadaných parametrů selekci informací, hodnocení jejich obsahu a relevance, a to nejen z hlediska vlastního předmětu zájmu, ale i věrohodnosti vyhodnocovaných dat. Problematičnost využití umělé inteligence vyplývá zejména z možností jejího uplatnění například při řízení automatizovaných zbraňových

systémů, které jsou zcela v rozporu s respektováním známých tří zákonů robotiky Isaaca Asimova.¹

Racionalita a s ní spojená odpovědnost jednotlivce byly vystaveny zkoušce mimo jiné i v podobě zjevně si odporujících informací, které tak namísto získání orientace v okolním světě vedly k nejistotě a psychózám. Významnou roli přitom v kladném i záporném smyslu sehrály, jako nikdy předtím, informace, jejich šíření, interpretace, manipulace, selekce nebo dokonce cenzura. Fakta, polopravdy a cílené nepravdy se staly využívaným nástrojem a prostředkem, který zásadním způsobem ovlivňoval chování a jednání lidstva v globálním měřítku. Zásadním kritériem je míra jejich relevance resp. pravdivosti, protože se stávají nejen nástrojem vlivu, ale dokonce zbraní. Přesun komunikace z osobní do elektronické virtuální podoby pak dává nezměrné možnosti potenciálním protivníkům ovlivňovat to, jak budou lidé události kolem sebe hodnotit, jak se k nim budou vztahovat, komu a čemu budou vyjadřovat svoji podporu. Je tak možné ovlivňovat i chování a jednání politiků a všech, kdo formují tzv. veřejné mínění. Právě i zde se projevila nekoordinovaná strategická komunikace směrem k občanům a vůči zahraničí.

Vojenské zpravodajství všechny výše uvedené oblasti v rámci svého informačního zaměření sledovalo a vyhodnocovalo. Snaží se průběžně předvídat, varovat a upozorňovat na potenciálně rizikové trendy a tendence a zvyšovat své vlastní schopnosti takovým způsobem, aby bylo možné i nadále zajišťovat v rámci jeho působnosti obranu a bezpečnost České republiky.

Ve zprávě popisované aspekty činnosti jsou (kromě jiných) součástí aktuálních strategických úvah, které Vojenské zpravodajství vedou k výběru prioritních témat, k použití zcela specifických disciplín a nových metod práce, z hlediska maximální efektivity a přínosnosti vynaloženého zpravodajského úsilí a k naplnění jeho základního poslání.

ZDRAVOTNICKÉ ZPRAVODAJSTVÍ

Zdravotnické zpravodajství (z angl. *Medical Intelligence*, MEDINT) je nedílnou součástí skupiny zpravodajských disciplín. NATO slovník jej definuje jako zpravodajství zahrnující informace ze zdravotnických, přírodovědeckých, epidemiologických a environmentálních oblastí ve vztahu ke zdraví lidí a zvířat. *(Vpravo ilustrativní obrázek znaku zahraničního zdravotnického zpravodajství.)*

Prvotní pojetí MEDINT se formovalo až v průběhu 2. světové války a vycházelo ze snahy zabránit preventabilním onemocněním vojáků, kteří byli v dlouhé historii válek decimováni celou řadou infekčních nemocí (např. tyfus, mor, pravé neštovice, cholera, úplavice, malárie). Podobná schopnost velice pravděpodobně chyběla na konci 1. světové války

¹ Tři zákony robotiky jsou považovány za obecné shrnutí základních požadavků na vývoj a používání robotů.

1. Robot nesmí ublížit člověku nebo svou nečinností dopustit, aby bylo člověku ublíženo.
 2. Robot musí uposlechnout příkazů člověka, kromě případů, kdy jsou příkazy v rozporu s prvním zákonem.
 3. Robot se musí chránit před poškozením, kromě případů, kdy je ochrana v rozporu s 1. nebo 2. zákonem.
- Dodatečně pak formuloval I. Asimov ještě tzv. nultý zákon robotiky, který byl také nadřazen původním třem:
0. Robot nesmí ublížit lidstvu nebo svou nečinností dopustit, aby mu bylo ublíženo.

v začátku šíření tzv. španělské chřipky. Svým informačním příspěvkem mohl MEDINT teoreticky přispět ke zmírnění dopadů pandemického šíření chřipkového viru v situaci, kdy řada států ve válečném stavu informace o nákaze bagatelizovala nebo úmyslně cenzurovala. Od konce 2. světové války, přes období studené války až do současnosti se MEDINT vyvinul v komplexní nástroj pokrývající nejen operační, ale i strategické plánování a rozhodovací procesy vojenských a politických představitelů. Některé státy vytvořily prostor pro tuto schopnost v rámci svých armád, v jiných tvoří MEDINT součást zpravodajských služeb. Výjimkou nejsou ani smíšené přístupy kombinující obě uvedené možnosti. Výstup mají však společný. Je jím komplexní hodnocení zdravotnických témat pokrývající ozbrojené síly, zdraví jejich příslušníků a národní bezpečnost.

Pojem zdravotnické zpravodajství je často zaměňováno se zdravotnickými informacemi. Hlavní rozdíl mezi obsahy těchto pojmů, kde nelze jasně vytyčit delimitační hranici, vyplývá z úrovně jistoty, s jakou hodnotí získané poznatky. MEDINT generuje produkt spíše prediktivní povahy s nižší mírou jistoty, zatímco zdravotnické informace jsou přesnější a často založené na důkazech.

Z pohledu predikce vstupuje MEDINT do oblasti zdravotnického plánování a podporuje tak rozhodovací procesy s potenciálními negativními dopady. Příkladem může být informační podpora na operační úrovni včleněná do tzv. požadavků velitele na kritické informace (volně přeloženo z anglického *Commander's Critical Information Requirement*, CCIR), ve které může MEDINT např. přispět k posouzení rizika použití biologických patogenů druhou stranou.

Již z povahy hodnocení zdravotních rizik MEDINT doplňuje vojenskou hygienicko-epidemiologickou službu, nicméně nenahrazuje její roli např. v přijímání preventivních opatření. MEDINT se podílí na identifikaci a hodnocení zdravotních rizik na základě sběru a analýzy informací primárně před provedením vojenské operace.

Jako příklad role a využití MEDINT mohou sloužit dva zjednodušené scénáře. V prvním případě MEDINT identifikuje potenciální riziko ohrožující zdraví vojáků. Své poznatky zpřesňuje na základě satelitních snímků (IMINT), výpovědí svědků a vlastního pozorování zraněných (HUMINT). Současně MEDINT poskytne informaci o dostatečných zdravotnických kapacitách nejbližšího spojence. Na základě poskytnutých informací vojenská hygienicko-epidemiologická služba může nařídit použití ochranných prostředků redukující případná zranění a velitel operace disponuje informacemi o rizicích a možnostech zdravotnického zabezpečení.

V druhém případě probíhá plánování operace, v rámci kterého MEDINT identifikuje riziko ohrožení zdraví vojáků na severu a vzhledem k ročnímu období a na obdobné riziko potenciálně vznikající na východě i západě od plánované trasy postupu. Zdravotnické kapacity pro případné ošetření zraněných cestou nejbližšího spojence MEDINT sice ocení jako dostatečné, ale současně upozorní na riziko odmítnutí poskytování zdravotní péče z důvodu možného zahlcení spojeneckých zdravotnických zařízení vlastními zraněnými vojáky. Na základě poskytnutých informací může velitel operace zvolit alternativní trasu, navýšit kapacity zdravotnického zabezpečení nebo iniciovat včasné diplomatické řešení k zabezpečení zdravotnické péče cestou spojenců.

MEDINT, vojenská hygienicko-epidemiologická služba a zdravotnické plánování se v určitých tématech překrývají. Ač může v některých situacích působit, že si tyto tři oblasti konkurují, je vždy lepší snížit riziko plynoucí z informační mezery než naopak.

Obecně lze tedy konstatovat, že MEDINT hledá spouštěče potenciálně ohrožující zdraví, posuzuje okolnosti, které mohou ohrožovat zdraví s ohledem na schopnosti a úmysly protivníka, a hodnotí pravděpodobnost vzniku situací s negativními dopady na zdraví lidí a zvířat. To vše vykonává a zabezpečuje na taktické, operační a strategické úrovni.

V prostředí Vojenského zpravodajství se MEDINT primárně zaměřuje na oblasti nasazení příslušníků Armády České republiky. Dané oblasti posuzuje v kontextu geografie, klimatických podmínek, hydrogeologie, socioekonomie, demografie, výskytu infekčních a neinfekčních nemocí nebo z pohledu rizik plynoucích ze životního prostředí. Součástí informačního zabezpečení je rovněž hodnocení vlastních, aliančních i nepřátelských zdravotnických sil, prostředků a schopností. MEDINT pružně reaguje na aktuální témata, mezi nimiž v roce 2020 dominovala současná pandemie COVID-19.

MEDINT spolupracuje i s ostatními, již výše zmíněnými zpravodajskými disciplínami. Svou roli hraje i v případě hodnocení zdravotnických dezinformací, a to zejména analýzou odborných článků a vědeckých studií, jejichž citace může být někdy neúmyslně nepřesná až zavádějící.

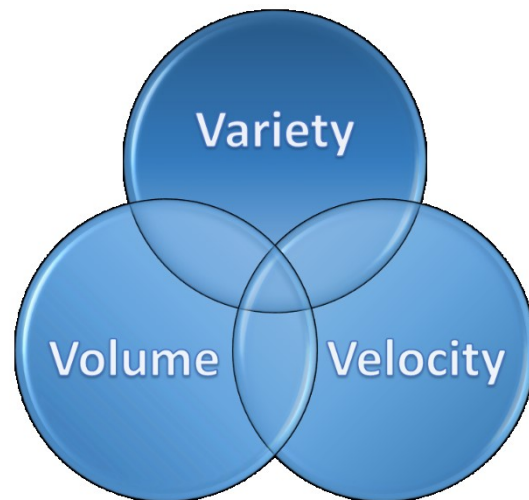
Nedílnou součástí zdravotnického zpravodajství je spolupráce se širokou škálou partnerů na národní a mezinárodní úrovni. Velkým přínosem je zapojení do dlouhodobě fungující odborné pracovní skupiny v rámci NATO. MEDINT rozvíjí spolupráci s vědecko-výzkumnými a zdravotnickými organizacemi s cílem nejen udržet, ale i podporou inovací získat náskok v dynamicky se vyvíjejících zdravotnických a biotechnologických odvětvích.

BIG DATA

Termín Big data, stejně jako umělá inteligence či strojové učení, spadá do kategorie témat, o kterých společnost neustále hovoří, avšak málokdo zná jejich pravý význam. Na rozdíl od dvou dalších zmíněných termínů se však s Big data setkáváme všichni v každodenním životě, mnohdy k jejich tvorbě dokonce sami přispíváme. Může se tak dít cílenou vlastní činností (tvorba dokumentů, psaní emailů, používání sociálních médií), nebo nepřímo prostřednictvím ukládání dat prvky v chytré domácnosti, či pouhou vlastní existencí, např. přítomnost ve státních registrech, provádění platebních transakcí, výskyt v senzorické síti. Poslední bod je platný dokonce i v případech, kdy nejsme aktivní na internetu.

Jak již samotný název napovídá, Big data se zabývají velkými daty.² To, co bylo považováno za velká data na přelomu tisíciletí, se dnes stalo běžným obsahem stolního počítače či mobilního telefonu. Pomyslný etalon Big data se tak co do objemu neustále zvětšuje. V souladu s Moorovým zákonem³ výkon IT technologií neustále exponenciálně narůstá, následkem čehož roste množství generovaných nestrukturovaných dat, tj. dat, která nemají jednoznačný, předem definovaný datový model a jsou ukládána zejména v textové, obrazové a zvukové podobě. V současné době každá osoba na světě vytvoří v průměru 2 MB dat za sekundu. Big data lze tedy produkovat velmi snadno. Je však možné stejný objem v reálném čase efektivně zpracovat a následně analyzovat? Na tuto schopnost má vliv nejen velikost/objem (*Volume*) dat, ale i jejich různorodost (*Variety*) a rychlost přibývání (*Velocity*). Jinými slovy nestrukturovanost a dynamika, s jakou přibývají.

S velikostí i rychlostí je možné se v přijatelných mezích vypořádat adekvátním navýšením výpočetního výkonu, zvětšením datových úložišť nebo posílením infrastruktury. S nestrukturovaností však nikoliv. Je velký rozdíl mezi tím, jestli se pracuje nad jednou rozsáhlou strukturovanou databází, nebo s vícero řádově menšími nestrukturovanými datovými zdroji. Právě ona nestrukturovanost, tzn. informace uložené v různé podobě, datových formátech a jazykových sadách, činí druhou variantu (ač objemově mnohokrát menší) neporovnatelně složitější.

Představa o tom, co lze považovat za Big data, je proto velmi různorodá. Někdo za Big data považuje pouze velký objem dat, jiný do definice zahrnuje i obtížnost jejich zpracování. Tato druhá, rozšířená definice bere v potaz i ekonomické hledisko, neboť není zcela smysluplné data nákladně ukládat a následně zpracovávat bez zamýšlené přidané hodnoty. Některé další definice proto uvádějí, že Big data jsou takové 3V⁴ soubory dat, které vyžadují inovativní metody automatizovaného zpracování pro potřeby získání přehledu i možné predikce. Je tak možné bez obav říci, že cílem zpracování Big data je ve většině případů porozumět minulosti a v některých predikovat budoucnost. Avšak na jak velké a různorodé datové sadě bude celý proces probíhat, je čistě subjektivní. Platí obecné pravidlo: čím hlubší analýza, tím menší objem dat je možné reálně zpracovat. V případě pokročilé analýzy se tedy bude výše zmiňovaný etalon paradoxně zmenšovat.

Jak bylo uvedeno, produkovat velké objemy dat není příliš složité. Obdobně jako celý svět čelí nyní Vojenské zpravodajství velkému přívalu informací. Oproti minulému století, kdy

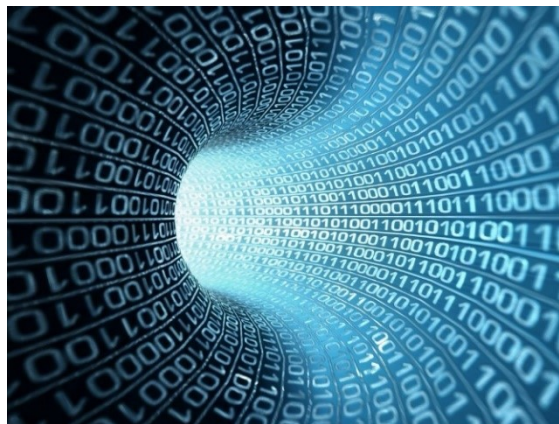
² Český překlad „velká data“ se příliš nepoužívá.

³ Jde o empirické pravidlo o exponenciálním růstu výpočetního výkonu obvodů v elektronice, jehož autor Gordon Moore (spoluzakladatel firmy Intel) jej v roce 1965 vyjádřil takto: počet tranzistorů, které mohou být umístěny na integrovaný obvod, se při zachování stejné ceny zhruba každých 18 měsíců zdvojnásobí.

⁴ K základním 3V (*Volume*, *Variety*, *Velocity*) se nejčastěji přiřazují i další 2V, a to v podobě důvěryhodnost dat (*Veracity*) a jejich hodnoty (*Value*).

bylo sice méně dat, zato však s vyšší informační hodnotou, bojujeme s naprostým opakem – informační inflací. Klíčem k úspěchu už není jen pouhý sběr dat, ale schopnost se v nich vyznat.

Za základní variantu analýzy je považována možnost prostého vyhledání. Průkopníky v této oblasti se staly internetové vyhledávače. Od nich se potřeba včasného nalezení informace přenesla do zpravodajských služeb a agentur. Teprve následně do komerčních subjektů a dalších státních institucí. Pro zpravodajské služby je však nezbytné nejen informace vyhledat (optimálně s možností kategorizace a třídění), ale rovněž pochopit souvislosti. Ve velkém množství dat s nízkou informační hodnotou objevit zpravodajskou informaci, ze vstupních dat vytvořit znalost a porozumět problému.

Pro tyto potřeby zpravodajské služby, a nejen ony, budují takzvané Big data fusion systémy. První část názvu označuje potřebu organizace vypořádat se s velkým množstvím kontinuálně přibývajících nestrukturovaných dat. Druhá část vypovídá o jejich multi-oborovosti. Stejná informace se může vyskytovat v textové, zvukové či obrazové podobě, ve vícero zdrojích i napříč různými zpravodajskými obory. Podstatný je tak nejen obsah informace, ale rovněž i její původ: zejména, zda pochází z nezávislých pramenů, anebo se jedná o vícečetné kopie jedno-zdrojové informace. Toto již není možno spolehlivě a věrohodně zajistit bez automatizovaných analytických systémů. Schopnost hledat skryté vazby pomocí pokročilé linkové analýzy se stala naprosto klíčovou. Do popředí se tato vlastnost aktuálně dostává i kvůli požadavkům na atribuci útoků v oblasti kybernetické obrany či při detekci šíření dezinformací.

Big data fusion systémy představují komplexní systémy, jež se u institucí modulárním způsobem budují v řádu let. Nejedná se tak o jeden uzavřený nástroj, ale o „ekosystém“ se stovkami dílčích, vzájemně provázaných, komponent. Jejich účelem je detekce, klasifikace a transformace vstupních dat pro potřeby pokročilé analýzy. Rozdělení na jednotlivé části umožňuje pružně reagovat na dynamický vývoj informačních technologií, přidávat nové informační zdroje, datové formáty a jazykové sady. Funkčnost systémů je závislá na inkorporaci nejnovějších poznatků aplikovaného výzkumu. Nemůže tedy být překvapivé, že některé části jsou vyvíjeny v dlouhodobě přínosné spolupráci s akademickou sférou.

Stávající analytické systémy nedokážou, i přes mnohé prvky umělé inteligence, spolehlivě predikovat budoucí vývoj nad nestrukturovanými daty. Proto i v blízké budoucnosti bude tato oblast závislá na lidském faktoru. Nadále tak zůstává v platnosti, že nejlepším nástrojem analytika je jeho kritické myšlení. Big data fusion systémy mu však mohou být v jeho činnosti výrazně nápomocny.

Vymezení pojmů

V současné laické a částečně i odborné debatě o propagandě často dochází ke směšování několika různých, jen volně souvisejících termínů. To vede k jejímu znepřehlednění a komplikacím při přijímání efektivních opatření, která by na státní úrovni mohla zmírnit negativní dopady propagandistických kampaní vedených cizími aktéry.

Mnohdy jsou například volně zaměňovány termíny „hybridní působení“, „dezinformace“ a „propaganda“, popřípadě „konspirace“ či „fake news“. Následující řádky stručně přiblíží rozdíly mezi těmito pojmy, přičemž každý z nich je ilustrován staršími příklady z českého prostředí.

Hybridní působení lze (z pohledu působnosti Vojenského zpravodajství) popsat jako snahu o dosažení vojenskopolitických cílů za pomoci kombinovaných akcí vojenského, polovojenského a nevojenského charakteru. Poslední ze zmíněných segmentů sice může zahrnovat i propagandistické kampaně, nicméně kromě nich lze do něj zařadit i nástroje ekonomické, politické, zpravodajské a kybernetické. Za klasický případ hybridního působení odpovídajícího dobovému technickému rozvoji je možné považovat například politiku Německa vůči tzv. Malé dohodě (spojeneckému bloku Československa, Jugoslávie a Rumunska) ve druhé polovině 30. let dvacátého století. Ve snaze o oslabení této aliance využívalo Německo hospodářskou sílu soukromého i státního sektoru, propagandistické kampaně i akce ryze politického charakteru (včetně podpory extremistických uskupení).⁵

Propaganda představuje nástroj k ovlivňování postojů a názorů obyvatel v politických (v nejširším smyslu slova) otázkách, přičemž v současnosti je chápána především jako forma skryté nečestné manipulace.⁶ Propaganda nemusí být založena jen na dezinformacích, ale může využívat i zkreslující informování pomocí selektivně vybraných pravdivých informací, jež mohou samy o sobě vytvářet potřebný propagandistický narativ.⁷ Sama přitom může být aspektem hybridního působení, což lze ilustrovat kupříkladu na vysílání rozhlasových stanic *Pravda vítězí* (1938) a *Vltava* (1968), jež měly za úkol podlamovat vůli občanů Československa k odporu proti zahraniční agresi.

Fake news představují smyšlené zprávy. Ty sice mohou být jedním z nástrojů propagandistické kampaně, ale také je mohou vytvářet a šířit i jednotlivci z ryze apolitických důvodů (např. touha po obohacení, snaha přitáhnout na sebe zájem veřejnosti, frustrace). V některých případech dokonce může dojít k prolínání obou těchto rozměrů. Příkladem tak mohou být na konci první světové války živelně šířené nadsazené zprávy o počtech a hrdinství československých legionářů, kteří dokonce měli svým bojem téměř do posledního muže

⁵ Detailněji o této problematice: JANČÍK, Drahomír. *Třetí říše a rozklad Malé dohody*. Praha: Karolinum, 1999.

⁶ O tomto posunu spojeném především s 2. světovou válkou svědčí i fakt, že zatímco během Mnichovské krize v Československu působilo „Ministerstvo propagandy“, bylo po válce zřízeno „Ministerstvo informací“.

⁷ Tento typ propagandistického působení popsal kupříkladu Karel Havlíček Borovský, když obvinil carskou vládu, že úmyslně nechává překládat a šířit protiruské výpady německých spisovatelů, aby tak u obyvatel ruského impéria posílila averzi vůči jeho západním sousedům. Viz HAVLÍČEK, Karel. Rusové. (10. července 1850), *Slovan* (Máj, Červen, Červenec). Kutná Hora, 1850, s. 504.

zachránit Paříž před německou okupací,⁸ či zprávy o údajně zabitém studentu Martinu Šmídovi šířené bezprostředně po událostech 17. listopadu 1989 (vykazující rovněž znaky účelově připravené dezinformace).

Dezinformace jsou falešné či zkreslené informace úmyslně šířené za účelem ovlivnění jejich příjemců. Přestože tak dochází k jistému průniku s oblastí fake news, představují dezinformace poněkud odlišný fenomén. Jednak zpravidla zapadají do nějakého širšího obsahu, neboť jejich autoři obvykle sledují rozsáhlejší agendu, a dále pak dezinformace nemusí být smyšlená – může se jednat o informaci prezentovanou v zavádějícím kontextu, takže kupříkladu vyjádření osob zcela marginálních může být prezentováno jako odraz nálad celé společnosti nebo jejich významných segmentů. Na konci 30. let 20. století propaganda Německa takovýmto způsobem využívala prohlášení jednotlivých západních politiků a žurnalistů ve snaze přesvědčit československou a polskou veřejnost, že vlády Francie a Velké Británie jim odmítají přijít

na pomoc v případě války (viz vlevo leták „Francie říká: nikoli!“ z roku 1938, který měl přispět k demoralizaci československého obyvatelstva a byl signovaný fiktivní Ligou českého lva).⁹

Konspirace (konspirační teorie) představují v současném významu¹⁰ spekulativní snahy vysvětlit určitý jev působením skrytých sil – především zákulisním vlivem bohatých nebo jinak mocných jedinců. Konspirační teorie přitom nutně nemusí souviset s dezinformacemi nebo propagandistickými kampaněmi (ačkoliv v některých případech mohou být jejich součástí – jako tomu bylo v protektorátním¹¹ nebo stalinistickém tisku¹²). Na absenci přímé souvislosti mezi konspiracemi a propagandistickou kampaní ukazuje mimo jiné i příklad periodik z počátku 20. století (jako byly antisemitské časopisy *XX. věk*, *Štít národa* či *Štít republiky československé*), nebo naopak z jeho poslední dekády (*Týdeník politika*), jejichž články ve většině případů nebyly součástí širší řízené agendy a zpravidla se jednalo o dílo úzké skupiny přispěvatelů navázané na názorově silně vyhraněnou osobu „šéfredaktora“. Na základě uvedeného lze tak říci, že přesvědčení, podle něž téměř každá konspirační teorie představuje součást propagandistické agendy, poněkud paradoxně rysy konspirační teorie samo vykazuje.

Možnosti moderních propagandistických kampaní

Z uvedených příkladů vyplývá, že se tyto fenomény neobjevily během posledních několika let a že obyvatelstvo českých zemí jim bylo jen v minulém století v masovém měřítku

⁸ Viz *Tisíc nesmrtelných, epepa českých legionářů ve Francii*. Brno: A. Piša, 1918.

⁹ Dalším příkladem je propagandistické využití fráze „Mourir pour Dantzig?“ francouzského žurnalisty a pozdějšího kolaboranta Marcela Déata před začátkem druhé světové války.

¹⁰ Původním významem slova „konspirace“ bylo spiknutí (lat. *conspiratio*).

¹¹ Německo v letech 1933–1945 by šlo v tomto kontextu charakterizovat jako stát, který povýšil konspirační teorie na státní ideologii.

¹² Viz např. dobový popis americké finanční elity – SKÁLA, Ivan. *Fronta je všude*. Praha: Mladá fronta, 1951. Rovněž Skálovy články v Rudém právu o procesu s Rudolfem Slánským a dalšími obžalovanými osobami pracují s představou imperialistického židozedaňského spiknutí proti československému lidu. SKÁLA, Ivan. *Tři lavice. Rudé právo*. 28. 11. 1952, s. 2.

vystaveno hned několikrát. Lze také přesvědčivě dokázat, že dopad dezinformací je výrazně vyšší v čase krizí nebo zvýšeného mezinárodně-politického napětí, neboť právě v takových nejistých a nepřehledných obdobích obvykle roste ochota obyvatel věřit nezaručeným zprávám a dále je šířit. Proto je také obtížné odlišit spontánně vzniklé fake news, dezinformace či konspirace od promyšleně vytvářených součástí hybridního působení. Hranice mezi těmito skupinami je navíc značně neostrá a oboustranně prostupná, takže řízené dezinformační kampaně mohou kupříkladu reagovat na popularitu některých spontánně vzniklých fake news.

Oproti dřívějším dobám nicméně do procesu tvorby a šíření dezinformací, fake news a propagandy výrazně vstupuje fenomén internetu a sociálních sítí. Nejedná se přitom pouze o nižší náklady na tyto kampaně a vyšší rychlost šíření, v důsledku čehož je pro napadenou společnost mnohem obtížnější jim čelit, ale moderní technologie také umožňují organizátorům dezinformačních a propagandistických kampaní udržovat kontrolu nad jejich podobou. Zatímco v dobách před rozvojem sociálních sítí docházelo v důsledku ústního předávání těchto informací k jejich postupnému zkreslení, nyní se díky „sdílení“ a „přeposílání“ může takováto zpráva dostat k mnohem většímu okruhu osob ve své původní podobě.

Prostředí moderních komunikačních technologií boj s dezinformacemi a propagandou ztěžuje i svým decentralizovaným charakterem a ochotou uživatelů dávat při četbě a sdílení přednost obsahu vyvolávajícímu silné pocity např. rozhořčení nebo hněvu.¹³ Vhodně stylizovaný emotivní text se tak díky opakovanému sdílení může dostat k mnohem většímu počtu čtenářů nežli případná omluva nebo faktografický rozbor v něm obsažených nepravd.

Snahu o minimalizaci negativních dopadů dezinformací a propagandistických kampaní také ovlivňuje skutečnost, že do veřejné debaty o dezinformacích vstupují i soukromé a neziskové subjekty. Hodnota jejich výstupů bývá z faktografického hlediska značně nevyrovnaná a celá řada z nich debatu spíše znepráhledňuje, a tak fakticky snižuje efektivitu boje s dezinformacemi.

Vyskytují se i případy, kdy takovéto subjekty ve snaze zdůraznit závažnost této problematiky samy některé dezinformace (například ty, které nadhodnocují význam a dosah jejich zdrojů) nekriticky přebírají a dále je šíří, neboť zveličování tohoto nebezpečí pomáhá vytvořit atmosféru, v níž pro ně bude snazší obhájit svou činnost. Pro některé z těchto subjektů pak dokonce boj s dezinformacemi může představovat příležitost pro dosahování ekonomických či politických cílů, což snahy státní správy o profesionálně pojatý boj s propagandistickými kampaněmi a dezinformacemi dále poškozuje.

Možné dlouhodobé dopady propagandistických a dezinformačních kampaní

Dezinformační a propagandistické kampaně mohou mít kromě svých bezprostředních důsledků (tj. ovlivnění osob, na něž cílí) i dlouhodobější dopady, kdy dokonce mohou přispět k trvalé změně společenských poměrů. Boj proti nim tak má mnohem zásadnější rozměr, než jen zachování stávajícího ukotvení české politiky, ať už v její domácí nebo zahraniční dimenzi.

¹³ Tomuto nastavení lidské psychiky odpovídají i přístupy redakcí některých tzv. seriózních zpravodajských webů, které často přinášejí buď články se zavádějícími, avšak poutavými titulky, nebo naopak množství textů o relativně marginálních, avšak polarizujících tématech, která vyvolají vysokou reakci čtenářů, a zvýší tak danému médiu příjmy z reklamy – čímž však mimoděk přispívají k rozdělování společnosti.

Tyto kampaně totiž útočí nejen na důvěru jednotlivých segmentů veřejnosti k „elitám,“ ale i na zdravě kritický vztah, které tyto segmenty mají za normálních podmínek k sobě navzájem. Část propagandistických narativů je totiž vždy zaměřena na obviňování skupin obyvatelstva z podpory takové politiky nebo ideologie, která podle nich vede k nenapravitelným škodám. Tím se z těchto skupin obyvatel v očích jiné části populace automaticky stávají nejen protivníci, ale přímo nepřátelé, které je třeba umlčet, potlačit. Výsledkem je polarizace společnosti, způsobilá v krajním případě přerůst ve fatální pokles její soudržnosti a znemožňovat ji zvládnout i méně závažné krize.¹⁴ Rozvrácená společnost, která ztratila základní jistoty a jejíž segmenty mají pocit odcizení a ohrožení od vlastních spoluobčanů, se pak stává snadným terčem dalších dezinformačních kampaní.

Propaganda a dezinformace dále mohou mít negativní dopad nejen na celou společnost, ale i na duševní zdraví konkrétních jedinců. Nemusí se přitom jednat pouze o osoby, proti nimž jsou takové kampaně namířeny – i člověk v původní roli nezúčastněného konzumenta může snadno získat pocit, že on nebo jeho blízcí jsou v bezprostředním ohrožení. To může následně vést k rozvoji duševních poruch, což v souvislosti s případnou radikalizací vytváří významné riziko pro okolí tohoto jedince, neboť takovýto člověk se může snáze dopouštět ideologicky motivované trestné činnosti.

Jakkoliv dezinformace a propagandistické kampaně nejde zcela vymýtit, lze výše pojednávané hrozby snižovat především důsledným vyšetřením jejich aktivit, informační výchovou, hodnotově neutrálním fact-checkingem a důraznou výzvou médiím a veřejně činným osobám, aby posilovaly vzájemnou důvěru, nezneužívaly v zájmu politických a ekonomických zisků radikální rétoriku a především důrazně odmítly směřování jakkoliv opodstatněných výhrad k jednotlivým ideologiím a politickým směrům s nenávistí nebo opovržením ke konkrétním skupinám obyvatel.

¹⁴ Jen v meziválečné Evropě takovýto rozvrat společnosti vedl k občanským válkám ve Španělsku a Rakousku, silně usnadnil erozi demokracie ve výmarském Německu a prohloubil rozpad francouzské společnosti takovým způsobem, že do značné míry přispěl k porážce Francie v roce 1940, následné německé okupaci a nastolení tzv. Vichistického režimu v neokupované části.

DŮLEŽITÉ UDÁLOSTI MIMO HLAVNÍ ČINNOST

Základním posláním Vojenského zpravodajství je zabezpečovat informace důležité pro obranu České republiky. Vojenské zpravodajství je ale aktivní i v jiných oblastech, jako jsou osvěta, sociální odpovědnost či historie a tradice. V souvislosti s novými úkoly Vojenského zpravodajství v oblasti kybernetické obrany a obrazového zpravodajství se také zástupci Národního centra kybernetických operací a Satelitního centra SATCEN ČR, jejichž činnost má přesah i do veřejného prostoru, zapojují do osvětových a vzdělávacích aktivit.

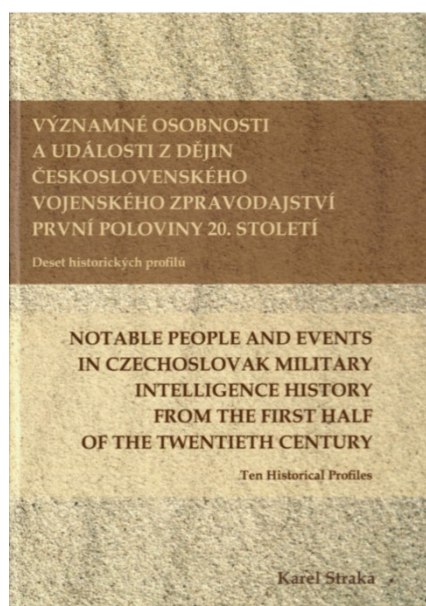
Rok 2020 byl v tomto směru ovlivněn celosvětovou epidemiologickou situací, a hodně plánovaných aktivit se tak nemohlo uskutečnit. Představitelé Vojenského zpravodajství se i přesto v různých formách a podobách účastnili mnoha tematických konferencí, diskuzních panelů a dalších platforem určených jak široké, tak odborné veřejnosti.

Příslušníci Vojenského zpravodajství se také aktivně zapojovali do charitativních projektů, v tradiční rezortní sbírce ke Dni válečných veteránů ve prospěch *Vojenského fondu solidarity* například Vojenské zpravodajství přispělo stejně jako v minulých sbírkách nejvyšší poměrnou částkou.

Vydání historické publikace

Vojenský historický ústav ve spolupráci s Vojenským zpravodajstvím vydal v závěru roku 2020 česko-anglickou publikaci s názvem *Významné osobnosti a události z dějin československého vojenského zpravodajství první poloviny 20. století* s podtitulem *Deset historických profilů*.

Vojenský historik Karel Straka se v knize soustřeďuje na zpravodajské důstojníky v čele s generálem Františkem Moravcem, kteří ve třicátých letech minulého století čelili stále sílící agresi ze strany Německa a kteří v předvečer okupace opustili Československo a odletěli do Velké Británie. Autor podhaluje dobové úspěchy zpravodajského oddělení, jeho způsoby práce či na tehdejší dobu pokrokové vybavení. Kniha vychází z článků Karla Straky publikovaných v roce 2019 v Lidových novinách u příležitosti 80. výročí odletu takzvané Moravcovy jedenáctky do Londýna, odkud zpravodajští důstojníci působili po celou druhou světovou válku.

Vzpomínka na generálporučíka v. v. Ing. Radovana Procházku

Dne 25. června 2020 zemřel ve věku 93 let historicky první ředitel polistopadového Vojenského zpravodajství generálporučík Radovan Procházka.

Generál Procházka byl za komunistického režimu 13 let vězněn, po propuštění byl dlouhé roky zaměstnán v Národním divadle, kde se v listopadu 1989 stal členem a mluvčím stávkového výboru.

Po sametové revoluci působil postupně ve vedení Bezpečnostní informační služby, Úřadu pro zahraniční styky a informace a od roku 1993 ve vojenské zpravodajské službě. Za svou činnost obdržel mimo jiné Řád bílého lva a Řád Legion of Merit udělovaný prezidentem USA.

„V osobě generála Procházky jsme ztratili nekonečně inspirativního, statečného, zásadového a respektovaného člověka, který svůj život zasvětil službě vlasti. Právě generál Procházka stál u zrodu zpravodajských služeb po roce 1989 a významným způsobem se podílel na budování Vojenského zpravodajství,“ uvedl ředitel Jan Beroun.